

“มนุษย์ป่า” “มนุษย์ลุง” “ไดโนเสาร์” “เต่าล้านปี”:
วาทคติต่อผู้สูงอายุในเสียงของสังคมไทย
“Manut-Pa”, “Manut-Loong”, “Dinosaur”,
and “Tao-Lan-Pee”: Ageism towards Older Persons in
Thai Social Listening

จิตติกาญจน์ อัสตรกุล^{1*}, อัครา เมธาสุข¹ และพน นิลเขต¹
Titikarn Assatarakul^{1*}, Akara Metsauk¹, and Fon Ninkhate¹

¹ คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปทุมธานี 12120

¹ Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University, Pathumthani, 12120, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: E-mail : t.assatarakul@gmail.com

(Received: February 5, 2024; Revised: May 15, 2024; Accepted: June 10, 2024)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดที่แฝงฝังในสังคมไทย โดยวิธีการฟังเสียงสังคม (social listening) ที่ปรากฏในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่สะท้อนเสียงของประชากรจำนวนมากของสังคมปัจจุบัน ประกอบด้วยข้อความที่ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์แสดงออกแบบสาธารณะในพื้นที่ออนไลน์ต่าง ๆ ได้แก่ Facebook, Twitter (X), Instagram, YouTube และ Pantip ใช้คำค้นหลากหลาย เช่น “มนุษย์ป้า” “มนุษย์ลุง” ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโดยการนับความถี่ของข้อความที่ปรากฏในสื่อดังกล่าว จากนั้นพิจารณารายละเอียดในข้อความเพื่อศึกษาบริบทการสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่าข้อความในพื้นที่ออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นวาทคติต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ แบ่งเป็น 5 ด้าน เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ร้อยละ 48.11 2) ความเชื่อและคุณค่า ร้อยละ 31.55 3) กลไกในการคิด ร้อยละ 13.25 4) ความคาดหวังของสังคม ร้อยละ 3.57 และ 5) การจัดการอารมณ์ ร้อยละ 3.51 โดยผลการวิจัยนี้ฉายภาพให้เห็นถึงสถานการณ์ของวาทคติต่อผู้สูงอายุที่ปรากฏออนไลน์ เพื่อสร้างความตระหนักแก่สังคมในประเด็นอคติและการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มผู้สูงอายุ และเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายที่ลดอคติและการเลือกปฏิบัติต่อประชากรสูงอายุต่อไป

คำสำคัญ: วาทคติ เสียงของสังคม ผู้สูงอายุ สื่อสังคมออนไลน์ การวิเคราะห์เนื้อหา

Abstract

This study employs social listening as a research tool to analyze texts from popular social media platforms, including Twitter, Facebook, Instagram, YouTube and Pantip. Several keywords such as “มนุษย์ป้า” (Manut-Pa) and “มนุษย์ลุง” (Manut-Loong) were applied in the search. After obtaining the results from the search, the researchers conducted a content analysis to comprehend the contexts. The results of the study revealed the ageism presented in the social media in Thai contexts in negative and positive aspects. They can be categorized into five key themes, including 1) bodily changes (48.11 %), 2) beliefs and values (31.55 %), 3) thinking process (13.25 %), 4) social expectations (3.57 %), and 5) emotional control (3.51 %), respectively. This study sheds light on the ageism in Thai society as it appears online. Understanding this ageism helps raise awareness of the issues of stereotyping and discrimination towards older persons. Moreover, it assists in formulating strategies to reduce ageism and discrimination in society.

Keywords: Ageism, Social Listening, Older Person, Social Media, Content Analysis

บทนำ

“มนุษย์ป่า...มนุษย์ลุง...ไดโนเสาร์...เต่าล้านปี” ดูเป็นวลีหรือกลุ่มคำที่คุ้นหูผู้คน จนเป็นเสมือนคำกล่าวปกติในสังคมไทย โดยมักถูกใช้เมื่อผู้กล่าวต้องการเปรียบบุคคลที่มีลักษณะบางประการผูกติดกับภาพจำของกลุ่มวัยสูงอายุ เช่น มีความคิดไม่ทันสมัย ยึดติดความเชื่อดั้งเดิม เปรียบดังไดโนเสาร์หรือเต่าล้านปีที่มีอายุมากหรือตกยุค หากสังคมขาดความตระหนักในความไม่ปกติทางทัศนคติที่มีต่อคนบางกลุ่มวัย อาจนำไปสู่การกีดกันและเลือกปฏิบัติต่อคนบางกลุ่มวัย หรือที่เรียกว่า วายาคติ (Ageism) คำนี้ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในงานเขียนของ Butler [1] นายแพทย์ชาวอเมริกันที่ได้ให้นิยามไว้ว่าหมายถึง อคติ (Prejudice) ที่กลุ่มคนในช่วงวัยหนึ่งมีต่อกลุ่มคนในอีกช่วงวัยหนึ่ง โดยอธิบายมุ่งเน้นไปที่ปรากฏการณ์การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ที่กลุ่มคนวัยกลางคนแสดงออกต่อกลุ่มคนในวัยเด็กและวัยสูงอายุ เนื่องจากกลุ่มคนในวัยเด็กและวัยสูงอายุนั้นต้องการการพึ่งพิงจากกลุ่มคนแรงงาน ในระยะต่อมา Butler [1] ได้ให้นิยามว่า Ageism คือ เจตคติ (Attitude) รูปแบบหนึ่งที่มีต่อการเลือกปฏิบัติแบบแบ่งแยก ตลอดจนการสร้างภาพเหมารวม (Stereotype) การเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับบุคคลอื่นเนื่องมาจากอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุและกระบวนการชราภาพ

สำหรับในประเทศไทย ปราโมทย์ ประสาทกุล ศุทธิดา ชวนวัน และ กาญจนา เทียนลาย [2] ได้ให้ความหมายของ Ageism เป็นคำไทยว่า วายาคติ ซึ่งมาจาก วัย (วัย) + อคติ หมายถึง การมีอคติหรือทัศนคติเชิงลบต่อคนในบางกลุ่มอายุ โดยมุ่งอธิบายในกลุ่มวัยสูงอายุ ตัวอย่างของวายเป็นผู้สูงอายุที่ปรากฏจนเป็นความปกติในสังคม เช่น การใช้สัญลักษณ์หลังค่อม ถือไม้เท้า แทนภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอคติและการเหมารวมคุณลักษณะของผู้สูงอายุ [3] การสั่งสมของวายเป็นที่ครอบคลุมความคิดของคนจำนวนมากในสังคม อาจก่อให้เกิดบรรทัดฐานหรือการเลือกปฏิบัติที่นำไปสู่การลิดรอนสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น การมองว่าผู้สูงอายุเป็นวัยพึ่งพิงหรือเป็นภาระให้แก่วัยแรงงานที่จะต้องจ่ายภาษีเพื่อใช้ในการดูแลสวัสดิการคนกลุ่มนี้ การมองว่าผู้สูงอายุมีภาพลักษณ์ของความทรุดโทรม หรือมีข้อจำกัดด้านร่างกายและสติปัญญา อาจส่งผลให้สังคมมองไม่เห็นศักยภาพของผู้สูงอายุในการทำงาน จนก่อให้เกิดการเลือกไม่จ้างงานผู้สูงอายุ [4] โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดด การเข้าถึงและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนความคิดเห็นของคนในสังคมไทยได้ขยายขอบเขตพรมแดนและมีความรวดเร็วมากขึ้น จนหลายครั้งเกิดเป็นกระแสและนำไปสู่การผลิตค่านิยมใหม่ ๆ ก่อให้เกิดการกระจายตัวของพฤติกรรม การเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุในหลากหลายรูปแบบ

ในขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับสังคมสูงวัย วายาคติซึ่งเป็นอคติต่อช่วงวัยมีผลกระทบต่อนโยบายและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่กระทำต่อกลุ่มประชากรสูงอายุ แม้ที่ผ่านมาจะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวายเป็นประเทศไทยในรูปแบบกรณีศึกษาหรือการศึกษาในบริบทครอบครัว แต่ก็ยังมีข้อจำกัดด้านการศึกษาภาพกว้างของสังคม ด้วยสภาพการณ์ข้างต้น งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวายาคติที่แฝงฝังในสังคมไทย โดยวิธีการฟังเสียงสังคม (Social listening) ศึกษาการใช้วายเป็นผ่านข้อความในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Facebook, Twitter (X), Instagram, YouTube และ Pantip เนื่องจากเป็นสื่อที่คนยุคปัจจุบันนิยมใช้ในชีวิตประจำวัน และมีอิทธิพลในการเผยแพร่ข้อมูลในวงกว้าง การสำรวจวายเป็นในเสียงของสังคมไทยครั้งนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการทำงานเพื่อส่งเสริมการลดอคติต่อช่วงวัยในสังคมไทยต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัยยาคติ

เนื่องจากวัยยาคติเป็นอคติรูปแบบหนึ่ง อันมีเหตุมาจากคุณลักษณะด้านอายุ องค์ประกอบของวัยยาคติจึงประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักคล้ายคลึงกับองค์ประกอบของเจตคติต่อกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ ได้แก่ 1) อคติ (Prejudice) ที่แสดงผ่านทางอารมณ์ความรู้สึก 2) การเหมารวม (Stereotype) ที่แสดงออกผ่านทางความคิด ความเชื่อแบบเหมารวม 3) การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ที่เป็นแนวโน้มการแสดงพฤติกรรมแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ โดยองค์ประกอบข้างต้นอยู่บนพื้นฐานของการมีอายุที่สูงขึ้น

ภายใต้การอธิบายเกี่ยวกับวัยยาคติ พบว่า มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการเกิดวัยยาคติ ผลกระทบจากการมีวัยยาคติ ตลอดจนแนวทางการลดวัยยาคติอยู่หลายแนวคิด ทั้งการอธิบายทางสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ สำหรับทางด้านสังคมศาสตร์มีแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลาย เช่น 1) แนวคิดโมเดลความคิดเหมารวม (Stereotype Content Model) อธิบายถึงโครงสร้างและรูปแบบความคิดความเชื่อแบบเหมารวมที่บุคคลมีต่อผู้สูงอายุ โดยแนวคิดโมเดลความคิดแบบเหมารวมมองว่า อคติหมายถึงความรู้สึกที่มีต่อกลุ่มสังคมอื่นแบบเหมารวม ซึ่งเป็นความรู้สึกบวกหรือลบก็ได้ มีพื้นฐานจากการรับรู้ในสองด้าน ได้แก่ ด้านความสามารถ และ ด้านความเป็นมิตร เมื่อนำทั้งสองด้านมาจับคู่กัน จะแบ่งออกเป็น 4 ประเภทอคติ ได้แก่ ความสงสารเวทนา ความอิจฉา ความเหยียดหยาม และ ความภาคภูมิใจ โดยผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะตกอยู่ในโมเดลความคิดแบบเหมารวมประเภทความสงสารเวทนา เนื่องจากถูกเหมารวมว่ามีความสามารถต่ำ แต่มีความเป็นมิตรสูง 2) ทฤษฎีการบริหารความรู้สึกหวาดกลัว (Terror Management Theory) อธิบายถึงสาเหตุที่มาจากวัยยาคติที่บุคคลในช่วงวัยหนุ่มสาวมีต่อการสูงอายุ โดยมองว่ามนุษย์มีสัญชาตญาณการมีชีวิตรอดเช่นเดียวกับสัตว์ชนิดอื่น แต่ด้วยการพัฒนาทางสติปัญญาที่มากกว่าสัตว์ชนิดอื่น จึงตระหนักรู้ว่าทุกชีวิตเกิดมาแล้วแต่ต้องตาย จึงเกิดความย้อนแย้งระหว่างสัญชาตญาณและความคิด และพยายามหาหลักการป้องกันตนเองจากความกลัวตายนี้ วิธีการหนึ่งคือการหลีกเลี่ยงการใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ เพราะเป็นเสมือนภาพแทนการเข้าใกล้ความตาย ทำให้บุคคลหวาดกลัวนำไปสู่การเกิดอคติต่อผู้สูงอายุ 3) ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity Theory) อธิบายถึงสาเหตุที่มาจากวัยยาคติที่บุคคลในวัยหนุ่มสาวมีต่อผู้สูงอายุ ทฤษฎีนี้มองว่าบุคคลต้องการที่จะรู้สึกดีต่อกลุ่มของตน เพราะตัวตนทางกลุ่มเปรียบเสมือนตัวตนของตนเอง บุคคลจึงพยายามหาความแตกต่างระหว่างกลุ่มทางสังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่ากลุ่มของตนดีกว่ากลุ่มอื่น เช่นเดียวกันกับวัยหนุ่มสาว ที่พยายามคงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ผ่านการเลี่ยงการมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มผู้สูงอายุ 4) ทฤษฎีบทบาททางสังคม (Social Role Theory) อธิบายถึงสาเหตุของการเกิดวัยยาคติว่ามาจากการที่บุคคลรับรู้ในบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ โดยมองว่าบุคคลจะมีภาพจำเหมารวมบุคคลอื่นจากการสังเกตพฤติกรรมภายใต้บทบาทที่พวกเขาได้รับ คนวัยหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในวัยแรงงาน จะได้รับการมองว่าเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบมั่นใจและไม่ต้องพึ่งพาใคร ในขณะที่ผู้สูงอายุจะถูกมองว่าบุคลิกภาพแบบมั่นใจและไม่ต้องพึ่งพาใครนั้นมีน้อยกว่า [4-5]

แนวคิดทางด้านจิตวิทยาเชิงสังคมและประสาทจิตวิทยายังอธิบายถึงประเด็นต่าง ๆ ที่อาจสามารถใช้ในการอธิบายเกี่ยวกับวัยยาคติได้ เช่น 1) สิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความแตกต่างในแต่ละช่วงวัย โดยผ่านคำอธิบายของตัวแบบพัฒนาการเชิงชีวนิเวศ (Bioecological model of development) ที่มองว่าการพัฒนาอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลมีปัจจัยสำคัญหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านของช่วงเวลา (Time หรือ Chronosystem) ซึ่งเมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมและระยะเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเจาะจง

ในแต่ละยุคสมัย ก็จะส่งผลให้อัตลักษณ์ของคนในแต่ละยุคสมัยนั้นมีโอกาสที่จะมีความแตกต่างกันได้มาก[6] 2) หน้าต่างแห่งโอกาส (Window of opportunity) หรือแนวคิดเรื่องช่วงโอกาสยิ่งยวด (Critical period หรือ Sensitive period) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของสมอง (Brain development) ที่อธิบายว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้และพัฒนาสมรรถนะบางประการได้แตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย [7] โดยบางสมรรถนะสามารถเรียนรู้ได้ดีในช่วงวัยเด็ก แต่เมื่อบุคคลผ่านช่วงวัยนั้นไปแล้วจะพบว่าตนเองมีข้อจำกัดในการเรียนรู้ที่มากขึ้นหรืออาจไม่สามารถพัฒนาสมรรถนะนั้นได้อีกเลย สมรรถนะที่ได้รับอิทธิพลจากช่วงโอกาสยิ่งยวดของพัฒนาการทางสมองครอบคลุมทั้งด้านการใช้ร่างกาย การคิด การตัดสินใจ และด้านอารมณ์ เช่น การใช้ประสาทสัมผัส การเคลื่อนไหว การใช้ภาษา การสื่อสาร การจัดการอารมณ์ รวมไปถึงการคิดอย่างเป็นเหตุผลและการคิดขั้นสูง 3) ความสามารถของสมองในการยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลง (neuroplasticity) ความสามารถนี้ของสมองมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย แนวคิดนี้มองว่าความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ของสมองทำให้ตัวตนของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วพบว่าความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้นั้นจะมีผลอย่างมากในช่วงวัยเด็ก และสมองจะเริ่มมีความเสื่อมถอยหรือมีความสามารถในการยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้น้อยลงในช่วงวัยสูงอายุ ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงสมดุลของสารเคมีและโปรตีนในสมอง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเซลล์ประสาทให้สามารถส่งสัญญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างเซลล์ประสาทใหม่ทดแทนเซลล์ที่เสื่อมสลายไป ส่งผลต่อความสามารถที่อาจลดลงในผู้สูงอายุทั้งในด้านความทรงจำ การใส่ใจจดจ่อ และความยืดหยุ่นทางความคิด แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงของความสามารถเหล่านี้จะสามารถฟื้นฟูให้กลับมาดีขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนผ่านกิจกรรมที่ถูกออกแบบอย่างเจาะจง แต่กลับพบว่ากิจกรรมเหล่านั้นก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงการทำงานของสมองในพื้นฐานด้านความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ของสมอง [8] ทั้งสามแนวคิดข้างต้นต่างสนับสนุนความคิดที่ว่า ผู้สูงอายุนั้นอาจมีความสามารถที่แตกต่างหรือด้อยกว่าคนในช่วงวัยอื่น และมีโอกาสที่การเรียนรู้จะเสื่อมถอยหรือไม่สามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองได้มากเท่าบุคคลในช่วงวัยอื่น

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบส่วนหนึ่งทางประสาทวิทยาศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์กลับแสดงหลักฐานที่ขัดแย้งกับแนวคิดดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะในการศึกษาเกี่ยวกับบุคคลสูงอายุที่มีความสามารถสูง (Super-ager) ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุบางคนอาจมีความต้านทานต่อการเสื่อมถอยของทักษะและความสามารถสวนทางกับหลักทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัยที่ได้กล่าวไปข้างต้น ในทางกลับกัน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้กลับยังสามารถรักษาความสามารถของตนเองไว้ได้ไม่ต่างจากช่วงเวลาที่ยังเป็นหนุ่มสาว และในหลายกรณีพบว่าบุคคลผู้สูงอายุที่มีความสามารถสูงนี้ยังมีความสามารถที่สูงกว่าคนหนุ่มสาวโดยทั่วไปอีกด้วย ความสามารถนี้อาจเกิดจากคุณสมบัติพิเศษของสมองของบุคคลผู้สูงอายุที่มีความสามารถสูง ซึ่งมีความต้านทานต่อโปรตีนบางประเภท เช่น ทาว (Tau) และกลุ่มใยประสาทที่พันกัน (Neurofibrillary tangles) [9] ซึ่งโดยปกติมักพบว่ามีผลกระทบในผู้ที่มีการเสื่อมถอยของการรู้คิด (Cognitive decline) และบุคคลที่ป่วยด้วยโรคอัลไซเมอร์ (Alzheimer's disease) จากหลักฐานเหล่านี้จะเห็นได้ว่า การกำหนดภาพลักษณ์ การรู้สึกหวาดกลัว และการกำหนดบทบาทหน้าที่ให้แก่ผู้สูงอายุแบบเหมารวมนั้นขัดแย้งกับข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นความแตกต่างหลากหลายในกลุ่มผู้สูงอายุข้างต้น การเหมารวมโดยขาดความเข้าใจในความแตกต่างหลากหลายอาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติ รวมถึงการกำหนดกฎหมายและการบ่มเพาะจารีตในสังคมที่ไม่เหมาะสม

ปัจจุบันมีการศึกษาที่มุ่งหาแนวทางในการลดความขัดแย้งในสังคม โดยทฤษฎีที่อธิบายฐานคิดของแนวทางการลดความขัดแย้ง ได้แก่ ทฤษฎีการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Intergroup contact theory) ที่อธิบายถึงแนวทางการช่วยลดอคติ โดยมองว่าหากบุคคลที่มีกลุ่มทางสังคมที่แตกต่างกัน เช่น เพศ เชื้อชาติ ชั่ววัย ได้มาปฏิสัมพันธ์กัน ภายใต้เงื่อนไขที่กลุ่มทั้งสองมีความเท่าเทียมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน มีความร่วมมือกัน และได้รับการดูแลสนับสนุนด้วยกติกาเดียวกัน จะช่วยลดอคติของบุคคลสองกลุ่มได้ เมื่อนำมาใช้อธิบายความขัดแย้งของผู้สูงอายุและคนวัยหนุ่มสาวได้มีโอกาสมาปฏิสัมพันธ์กันภายใต้เงื่อนไขข้างต้น อาจสามารถลดอคติด้วยเหตุแห่งวัยลงได้ แนวคิดนี้ถูกนำมาสู่การใช้งานจริง เช่น หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย (Intergenerational learning) ที่ให้คนหนุ่มสาวและผู้สูงอายุมาเรียนรู้ร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการลดอคติ เช่น การจับคู่ร่วมเรียนรู้ การเปลี่ยนบทบาทเป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียน การมีเป้าหมายในการเรียนรู้ร่วมกัน ผลการศึกษาหลายงาน พบว่า นอกจากผู้สูงอายุจะได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ เช่น เทคโนโลยีที่ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าต่อผู้อื่น คนหนุ่มสาวยังได้เรียนรู้ความเห็นอกเห็นใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งช่วยลดทัศนคติเชิงลบที่วัยหนุ่มสาวมีต่อผู้สูงอายุด้วย [10-12]

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษายาเสพติดในสังคมไทย พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เป็นลักษณะกรณีศึกษา เช่น งานของ เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ [13] ที่สำรวจความขัดแย้งของประชากรวัยทำงานในจังหวัดชลบุรี งานวิจัยของหนึ่งฝัน พุทธิธรรมวงศ์ [4] ที่สำรวจความขัดแย้งต่อพ่อแม่ในกลุ่มวัยหนุ่มสาวในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ปัจจุบันยังขาดงานวิจัยที่สำรวจความขัดแย้งในระดับภาพรวมของสังคมและพื้นที่ออนไลน์ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งสำรวจภาพรวมของความขัดแย้งที่ปรากฏในสังคมผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่สะท้อนเสียงส่วนหนึ่งของสังคมในยุคปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสร้างสังคม DEE (Diversity, Equity and Empathy): ศึกษาสถานการณ์อคติต่อประชากรกลุ่มเปราะบาง และสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนักรู้ของสังคม ภายใต้การดำเนินงานของคณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ หนังสือรับรองเลขที่ 006/2566 งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการฟังเสียงสังคม (Social listening) ในการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลข้อความ (text) ที่ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์แสดงออกแบบสาธารณะบนพื้นที่ออนไลน์ต่าง ๆ เช่น Facebook, Twitter (X), Instagram, YouTube, Pantip และยังรวมถึงการคอมเมนต์ใต้โพสต์ การตอบกลับ การคอมเมนต์วิดีโอ และข้อความที่ติดแฮชแท็ก (Hashtag)

ทั้งนี้ใช้วิธีการระดมสมองจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประชากรศาสตร์ ประสาทวิทยาศาสตร์ และด้านชุมชนและสังคม และคัดเลือกคำสำคัญจากกลุ่มคำที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นตรงกัน เพื่อระบุคำค้นหลัก (Keywords) ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งกับผู้สูงอายุ ในการสืบค้นด้วยโปรแกรม Zocial Eye ของ บริษัท ไวซ์ไซท์ (ประเทศไทย) จำกัด และกำหนดคำคัดออกที่ไม่เกี่ยวข้องกับข้อมูลอายุ ตามตารางที่ 1 ผู้วิจัยใช้คำค้นหาในการเก็บข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2566 และเลือกช่วงเวลาที่มีความถี่ของการปรากฏคำค้นหลักสูงที่สุด ได้แก่ ช่วงวันที่ 7-28 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์จนได้ข้อมูลเชิงลึก และใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในการนับความถี่ของคำที่ปรากฏในสื่อดังกล่าว จากนั้นผู้วิจัยได้พิจารณาข้อความเพื่อทำความเข้าใจบริบทของการสื่อสาร และคัดข้อความที่ไม่เกี่ยวข้องออก

Table 1 Keywords and Exclusion Words (In Thai) of Ageism in Social Media

Condition	Words/Phrases (In Thai)
Keywords	E-Kae (อีแก่), I-Kae (ไอ้แก่), I-Kae (ไอ่แก่), (I-Kae) ไอแก่, Ta-Loong (ตาลุง), Yai-Kae (ยายแก่), Hiew (เหี่ยว), ngok (หงอก), Mai-Klai-Fang (ไม้ไผ่ลี้ฟ้าง), Kae-Ka-Log-Ka-La (แก่กะโหลกกะลา), E-Kae-Ba-Num-Lai (อีแก่บ้านน้ำลาย), Wai-Thong (วัยทอง), Di-No-Saur (ไดโนเสาร์), Hua-Bo-Lan (หัวโบราณ), Manut-Pa (มนุษย์ป้า), Manut-Loong (มนุษย์ลุง), Pa-Khang-Ban (ป้าข้างบ้าน), Loong-Khang-Ban (ลุงข้างบ้าน), Kae-Dak-Dan (แก่ดักดาน), OK BOOMER, BOOMER, Tao-Lan-Pee (เต่าล้านปี), Yu-Ban-Leang-Lan (อยู่บ้านเลี้ยงหลาน), Tao-Hua-ngoo (เต๋าหัวงู), Pai-Yu-Wat (ไปอยู่วัด)+Kae (แก่), Wau-Kae-Kin-Ya-On (วัวแก่กินหญ้าอ่อน), Tan-ha-Klab (ต้นหากลับ), Tao-Ta-Lok (เต๋าทารก), Tae-Peep-Dang (เตะปี่ดั่ง), Wai-Kao (วัยเก่า), Poo-Tao-Poo-Kae (ผู้เฒ่าผู้แก่), Rom-Po-Rom-Sai (โรมโพธิ์โรมไทร)
Exclusion Words	Pom-Ngok (ผมหงอก), Sak- Di-No-Saur (ซากไดโนเสาร์), BABY BOOMER, Kai-Di-No-Saur (ไข่ไดโนเสาร์), boomerang, Shoot-Di-No-Saur (ชุดไดโนเสาร์), Chao-Di-No-Saur (เจ้าไดโนเสาร์), Kao (ข้าว), Kong-Len (ของเล่น), Tao-Di-No-Saur (ตัวไดโนเสาร์), Lai-Di-No-Saur (ลายไดโนเสาร์), Nak-Wit-Ta-Ya-Sat-Khon-Pob (นักวิทยาศาสตร์ค้นพบ), Chong-Khun-Aem (ช่องคุณแอม), aim, M-V- Manut-Pa (mv มนุษย์ป้า), withhawwat, Pra (พระ), Mha (หมา), Maew (แมว), Non (نون), Nong (น้อง)

Note. Gathering ideas to identify words by three specialists.

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเสียงของสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงวันที่ 7-28 พฤษภาคม พ.ศ.2566 ซึ่งมีความถี่ในการเกิดข้อมูลที่ถูกกล่าวถึงผู้สูงอายุมากที่สุดในรอบปี สุ่มข้อความได้ทั้งหมด 47,954 ข้อความ โดยพื้นที่ออนไลน์ที่พบการแสดงของข้อความยากติดต่อผู้สูงอายุมากที่สุด ได้แก่ Facebook มีจำนวนข้อความที่พบ 14,346 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 29.92 รองลงมา ได้แก่ Pantip มีจำนวนข้อความที่พบ 12,594 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 26.26, YouTube มีจำนวนข้อความที่พบ 11,265 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 23.49, Twitter มีจำนวนข้อความที่พบ 9,622 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 20.07 และ Instagram มีจำนวนข้อความที่พบ 127 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 0.26 ตามลำดับ

จากการจำแนกข้อมูลในพื้นที่ออนไลน์โดยสุ่มเลือกชุดข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เพศของผู้สูงอายุที่ถูกกล่าวถึง ส่วนที่ 2 ภาพรวมของประเด็นที่ถูกกล่าวถึงผู้สูงอายุ และ ส่วนที่ 3 รายละเอียดตามประเด็นที่ถูกกล่าวถึงผู้สูงอายุ มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 เพศของผู้สูงอายุที่ถูกกล่าวถึง

จากข้อมูลทั้งหมด 47,954 ข้อความ พบว่ามีการกล่าวถึงผู้สูงอายุโดยไม่เจาะจงเพศมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 ลำดับรองลงมา ได้แก่ การกล่าวถึงผู้สูงอายุเพศชายร้อยละ 19.0 การกล่าวถึงผู้สูงอายุเพศหญิงร้อยละ 14.1 และการกล่าวถึงผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQINA+) ร้อยละ 0.2

ส่วนที่ 2 ภาพรวมของการกล่าวถึงผู้สูงอายุ

ผลการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic analysis) จากการฟังเสียงสังคมไทย พบประเด็นในพื้นที่ออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นอคติทั้งเชิงบวกและเชิงลบต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ โดยแบ่งได้เป็น 5 ด้าน เรียงลำดับตามจำนวนข้อความที่กล่าวถึงผู้สูงอายุจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) ด้านการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย 2) ด้านความเชื่อและคุณค่า 3) ด้านกลไกในการคิด 4) ด้านความคาดหวังของสังคม และ 5) ด้านการจัดการอารมณ์

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นการเปลี่ยนแปลงของร่างกายมีความถี่ที่สุดที่ 15,133 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 48.11 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้เรื่องร่างกาย พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงความเสื่อมถอยของภาพลักษณ์และหน้าตา คิดเป็นร้อยละ 89.4 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงว่าเป็นวัยที่ใกล้เสียชีวิตร้อยละ 6.2 การกล่าวถึงความเสื่อมถอยด้านสุขภาพร้อยละ 3.7 และ กล่าวถึงสมรรถภาพทางเพศของผู้สูงอายुर้อยละ 0.7

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นความเชื่อและคุณค่ามีความถี่ที่ 9,924 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 31.55 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้เรื่องความเชื่อและคุณค่าของผู้สูงอายุ พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงการยึดติดและการไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง คิดเป็นร้อยละ 72.3 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงผู้สูงอายุด้านการใช้อำนาจร้อยละ 15.2 กล่าวถึงความสนใจเรื่องผู้อื่นและการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของผู้สูงอายुर้อยละ 10.6 และกล่าวถึงความเชื่อเรื่องชนชั้นร้อยละ 1.8

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นกลไกในการคิดมีความถี่ที่ 4,167 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 13.25 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้เรื่องกลไกในการคิดของผู้สูงอายุ พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงความผิดปกติในด้านการคิดของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 64.9 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงผู้สูงอายุในด้านความเร็วหรือความช้าในการคิดร้อยละ 22.0 และการกล่าวถึงตรรกะวิบัติของผู้สูงอายुर้อยละ 13.1

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นด้านความคาดหวังของสังคมมีความถี่ที่ 1,124 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 3.57 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้ประเด็นเรื่องความคาดหวังของสังคม พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงการคาดหวังให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านหรืออยู่วัดคิดเป็นร้อยละ 39.9 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงความคาดหวังให้ผู้สูงอายุไม่ข้องเกี่ยวกับเรื่องเพศร้อยละ 27.0 กล่าวถึงความคาดหวังให้ผู้สูงอายุเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่นร้อยละ 23.1 และกล่าวถึงความคาดหวังให้ผู้สูงอายุมีความสุขหรือใจเย็นร้อยละ 9.9

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในด้านการจัดการอารมณ์มีความถี่ที่ 1,104 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 3.51 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้การจัดการอารมณ์ของผู้สูงอายุ พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงการมีอารมณ์รุนแรงหรือความหงุดหงิดของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 77.0 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงผู้สูงอายุในด้านการมีอารมณ์แปรปรวนร้อยละ 21.6 และกล่าวถึงความเศร้าหรือหดหู่ของผู้สูงอายุร้อยละ 1.4

ส่วนที่ 3 รายละเอียดตามประเด็นที่กล่าวถึงผู้สูงอายุ

จากข้อมูลการกล่าวถึงผู้สูงอายุทั้ง 5 ประเด็นข้างต้น พบว่ามีรายละเอียดเกี่ยวกับบริบทและรูปแบบของการกล่าวถึงผู้สูงอายุในหลากหลายลักษณะ มีข้อความที่สะท้อนถึงอคติและการเหมารวมที่อยู่ภายใต้ประเด็นเหล่านั้น โดยได้แจกแจงตามตารางที่ 2 รายละเอียดดังนี้

Table 2 Frequency and Percentage of Keywords Related to Ageism in Each Theme

Theme	Frequency	Percentage (%)	
		In-Group	Overall
Bodily changes	Total 15,130	-	Total 48.11
Deterioration of image	13,520	89.4	43.0
Close to dying	941	6.2	3.0
Health impairment	562	3.7	1.8
Lacking sexual potency	107	0.7	0.3
Beliefs and values	Total 9,923	-	Total 31.55
Resistance to change	7,175	72.3	22.8
Being steadfast in authority	1,513	15.3	3.4
Being stubborn	1,053	10.6	4.8
Believing in social hierarchy	182	1.8	0.6
Thinking process	Total 4,167	-	Total 13.25
Having cognitive dysfunction	2,703	64.9	8.6
Having slow cognition	918	22.0	2.9
Having flawed logic	546	13.1	1.7
Social expectations	Total 1,124	-	Total 3.57
Must stay at home	7,175	72.3	1.4
Must stay calm	1,513	15.3	1.0
Must not be related to sexual matters	1,053	10.6	0.8
Must be dependable	182	1.8	0.4
Emotional control	Total 1,104	-	Total 3.51
Being irritable	850	77.0	2.7
Having mood swings	238	21.6	0.8
Feeling sad or depressed	16	1.5	0.1

1. วายคติในประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย

ข้อความจากพื้นที่ออนไลน์ สะท้อนให้เห็นอคติทั้งเชิงบวกและลบ ต่อสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ โดยข้อความที่ปรากฏพบว่ามีมุมมองเชิงลบต่อร่างกายของผู้สูงอายุมากกว่ามุมมองเชิงบวก มุมมองเชิงลบเหล่านั้น ได้แก่ ภาพลักษณ์ทางร่างกายที่มีการเสื่อมถอย เช่น หน้าตาเสื่อมถอย การบกพร่องด้านความสามารถในการใช้ร่างกาย การขาดสมรรถภาพทางเพศ และการมีภาวะใกล้ตาย โดยมีมุมมองต่อภาพลักษณ์ทางร่างกายที่เสื่อมถอย มีสัดส่วนสูงสุดถึงร้อยละ 89.4 คำสำคัญที่สะท้อนมุมมองเชิงลบต่อร่างกายที่เสื่อมถอยของผู้สูงอายุ ได้แก่ อีแก่ ไอ้แก่ ไ้แก่ ไอแก่ ตาลุง ยัยแก่ เที้ยว หงอก คำเหล่านี้ถูกใช้เพื่อแสดงความเสื่อมถอยของร่างกาย

ของผู้สูงอายุหรือถูกใช้โดยมีเจตนาเพื่อเหยียดหยามผู้สูงอายุ มีตัวอย่างการใช้งาน เช่น “หัวหงอกบนกะบาละ มี้ให้เด็กมันกราบไหว้เหอะ อย่ามี้ให้เด็กมันถอนหงอกเลย...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 18 พฤษภาคม 2566)

เป็นที่น่าสนใจกว่า อดีตต่อผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับร่างกายมักถูกใช้ภายใต้บริบทที่เกี่ยวข้องกับประเด็น ความคิดเห็นทางการเมือง เช่น “หงอกไม่ถูกใจสิ่งนี้ของ[ชื่อพรรคการเมือง]...” ซึ่งอาจจะด้วยเนื่องจากช่วงที่เก็บข้อมูลนั้น เป็นช่วงกระแสก่อนการเลือกตั้ง การใช้คำว่า “ไม่ใกล้เคียง” ซึ่งแสดงอดีตต่อผู้สูงอายุว่ามีความเสื่อมสภาพของร่างกายและเข้าใกล้ถึงวาระสุดท้าย ตัวอย่างข้อความ เช่น “อย่าเพิ่งไปดูถูกเขา แก่ปานนี้ ควรแนะนำอะไรดี ๆ ให้เขาละ ดีกว่าเยาะเย้ยถากถางคนอื่น เป็นไม่ใกล้เคียงควรไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรมบ้าง ตายไปจะได้มีความดีติดตัวไปกับเขา” (ข้อมูลดิบจาก YouTube, 18 พฤษภาคม 2566) และ “ปกติ ชอบนะ เจ้ [ชื่อบุคคล] ตั้งแต่วันที่รู้ว่าออกมา แสดงจุดยืนแบบนี้ เลิกชอบ เลิกฟังเจ้ [ชื่อบุคคล] เท่าไหร่ ต่อไป คนเราอยู่ประเทศไทย มาจนหัวหงอกปานนี้ น่าจะคิดได้อะไรควร ไม่ควร...มางัดตอนแก่ ตกม้าตาย ตอนหงอก” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 18 พฤษภาคม 2566)

ข้อความจากสื่อออนไลน์ สะท้อนมุมมองเชิงบวกที่มีต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ “เตะปี๊ดดัง” เช่น “[ชื่อบุคคล] ยังเตะปี๊ดดัง! นักแสดงวัย 79 ปี ทำให้โลกตะลึง เมื่อล่าสุดเขาเปิดเผยว่าเพิ่งมีลูกคนที่ 7...”

2. วายคติในประเด็นด้านความเชื่อและคุณค่า

มุมมองที่สังคมมีต่อความเชื่อและคุณค่าที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นอคติด้านลบ โดยเป็นความเชื่อว่า ผู้สูงอายุมีความยึดติดหรือไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง นิยมใช้อำนาจ แบ่งชนชั้นทางอำนาจ ตลอดจนให้ความสำคัญกับการสนใจเรื่องของคนอื่นและยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง คำสำคัญที่สะท้อนมุมมองต่อผู้สูงอายุเชิงลบที่เกี่ยวกับความเชื่อและคุณค่า ได้แก่ โดโนเสาร์ หัวโบราณ เต่าล้านปี มนุษย์ป่า มนุษย์ลุง ป้าข้างบ้าน ลุงข้างบ้าน แก่ดักดาน OK Boomer

2.1 ผู้สูงอายุมีความยึดติดหรือไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง

การยึดติดอยู่กับความคาดหวังในความมั่นคงแน่นอนและการมองการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องทำร้าย เป็นพฤติกรรมที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปไม่จำกัดวัย สภาวะนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลไม่สามารถคาดเดาเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้กลัวการเปลี่ยนแปลง ยึดติดภาพความสำเร็จที่เคยเกิดขึ้น เลือกลงจะปฏิบัติตามวิถีเดิมที่คุ้นเคย แต่จากการศึกษาเสียงของสังคมกลับพบว่า วลีหรือคำที่ถูกใช้ด้วยอคติต่อพฤติกรรมดังกล่าวมักมีบริบทที่สัมพันธ์กับกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น เต่าล้านปี หัวโบราณ โดโนเสาร์ ดังเช่น “เอ็นดูประเทศไทย ถ้ามีเต่าล้านปี กลับมาดูแลประเทศ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 24 พฤษภาคม 2566) “คนรุ่นใหม่เก่งฉลาด ทำอะไรก็ดูดีไปหมด มีแต่พวกหัวโบราณคอยขัดแย้งขัดขวาง สงสัยจะกลัวเพราะทำผิดไฉยะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 27 พฤษภาคม 2566) อย่างไรก็ตาม การใช้คำว่า “หัวโบราณ” อาจเกิดขึ้นในบริบทที่เป็นคำอธิบายความคิดแบบกลาง ๆ ของผู้พูด เช่น “หัวโบราณจะไม่โอเคเท่าไรค้ยังเด็กอยู่กอดกันแบบนี้แต่ก็น่ารักค้” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 25 พฤษภาคม 2566)

คำว่า “โดโนเสาร์” ถูกใช้ค่อนข้างมากเพื่ออธิบายพฤติกรรมคนที่ยึดติด ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลง โดยเปรียบเทียบกับโดโนเสาร์ซึ่งวิวัฒนาการไม่เพียงพอทำให้ต้องสูญพันธุ์ คำนี้ถูกใช้สัมพันธ์กับผู้สูงอายุ เช่น “ฉันอยากเป็นคนรวยแบบป้าที่รวยเพราะธุรกิจ มากกว่าอยู่ในระบบที่มีแต่โดโนเสาร์ไม่พัฒนา” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 26 พฤษภาคม 2566) “...อีกยี่สิบหรือสามสิบปีพวกโดโนเสาร์ก็จะสูญพันธุ์ตายไปหมด...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 20 พฤษภาคม 2566)

2.2 ผู้สูงอายุยึดมั่นในการใช้อำนาจ

“OK Boomer” เป็นวลีหนึ่งที่สะท้อนการมีอคติเชิงลบต่อประชากรผู้สูงอายุหรือกลุ่มคนรุ่น Baby Boomer คนรุ่นใหม่คำนี้มาใช้ในการล้อเลียนประชดประชันคนรุ่น Baby Boomer ด้วยพื้นฐานมุมมองว่าคนรุ่นนี้มักจะมีแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยม นิยมใช้อำนาจ สร้างปัญหาแล้วทิ้งไว้ให้คนรุ่นหลังต้องรับผิดชอบ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น แม้จะเป็นคำที่มีต้นกำเนิดในสหรัฐอเมริกา แต่ก็ยังพบเห็นคำนี้ในข้อความบนพื้นที่ออนไลน์ของไทยด้วย เช่น การตอบกลับความเห็นของผู้สูงอายุด้วยข้อความ “Ok boomer” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 8 พฤษภาคม 2566) ซึ่งมีนัยของการไม่ยอมรับแต่กระทำด้วยความประชดประชัน

นอกจากนี้ ยังพบว่ายังมีอีกหลายคำที่แสดงมุมมองเชิงลบต่อผู้สูงอายุ เช่น “เต่าล้านปี” “วัยเกษียณ” “หวัโโบราณ” ร่วมกับคำว่า “บ้าอำนาจ” ซึ่งตั้งใจสื่อสารเกี่ยวกับการใช้อำนาจของผู้สูงอายุ เช่น “แก่กะโหลกกะลา บ้าอำนาจยศศักดิ์ เต่าล้านปี หัวสมองไม่เคยพัฒนา...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 15 พฤษภาคม 2566) และ “มันหมดเวลาของคนวัยเกษียณหวัโโบราณ บ้าอำนาจ อี้ไ้สูง มันหน้ามันโหนกแล้วค๊ะ...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 17 พฤษภาคม 2566)

2.3 ผู้สูงอายุชอบแบ่งชนชั้นทางอำนาจ

จากข้อมูลเสียงของสังคมพบว่ามีความที่สะท้อนมุมมองเชิงลบที่มีต่อพฤติกรรมการแบ่งชนชั้นทางอำนาจ และเชื่อมโยงกับการเป็นผู้สูงอายุ เช่น “...ทำตัวเป็นอีแก่บ้านน้ำลายอยู่ได้ เจ้ายศเจ้าอย่างสุด ๆ” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 28 พฤษภาคม 2566) “...ยังทำตัวเป็นเต่าล้านปีดูถูกอาชีพอื่นดูถูกอาชีพนี้” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 18 พฤษภาคม 2566)

2.4 ผู้สูงอายุชอบสนใจเรื่องของคนอื่นและยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง

พฤติกรรมทำให้ความสนใจเรื่องของคนอื่น อาจเป็นพฤติกรรมที่สามารถสื่อถึงความเป็นมิตร ไม่หมกมุ่นแต่เรื่องของตนเอง การใส่ใจดูแล และการเป็นหูเป็นตาให้เพื่อนบ้าน ในทางกลับกัน อาจถูกมองว่าเป็นการสอดรู้สอดเห็น ซึ่งสะท้อนผ่านมุมมองเชิงลบเกี่ยวกับพฤติกรรมนี้ ด้วยการใช้คำเรียกว่า “...ข้างบ้าน” มักผูกติดกับคำที่สะท้อนถึงผู้สูงอายุโดยเติมคำว่า “ป้า” หรือ “ลุง” ไว้หน้าหน้า หมายถึงการเรียกบุคคลที่มีพฤติกรรมสอดรู้สอดเห็น ขี้อิจฉา ชอบเปรียบเทียบเรื่องตนเองกับผู้อื่น จากข้อมูลพบข้อความที่สะท้อนมุมมองเชิงลบนี้ เช่น “ทำตัวทำนิสัย เหมือนป้าข้างบ้าน” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 15 พฤษภาคม 2566) “แม่พ่อสอนให้เป็นป้าข้างบ้านหรือไง ถึงด่าคนอื่น...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 15 พฤษภาคม 2566) ข้อความที่ใช้นำหน้ามีการใช้คำว่าป้ามากกว่าคำว่าลุง ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์กับอคติต่อเพศด้วย ทั้งนี้ คำว่าลุงข้างบ้านมักถูกใช้สำหรับมุมมองเชิงลบที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองเป็นหลัก เช่น “...อย่าทำตัวเหมือนลุงข้างบ้านคนนั้นสิ...มันไม่ดี” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 17 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ คำว่า “มนุษย์ลุง” หรือ “มนุษย์ป้า” ยังเป็นคำที่ถูกใช้เพื่อหมายถึงบุคคลที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ไม่สนใจความรู้สึกผู้อื่น พฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นกับเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น แต่พฤติกรรมนี้สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกวัย คำว่าลุงหรือป้าอาจใช้เพื่อสะท้อนภาพการมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความรำคาญแก่ผู้อื่น จากข้อมูลพบว่า มีการใช้คำว่ามนุษย์ป้า และมนุษย์ลุง ในการมองผู้สูงอายุเชิงลบหลายด้าน เช่น “เซง มนุษย์ป้า มายืนบังแฟนคลับ แทนที่จะยืนหลบๆ...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 24 พฤษภาคม 2566) “มนุษย์ป้า มีอยู่ที่ไหนบนโลกก็เดือนร้อนที่นั่น” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 24 พฤษภาคม 2566) โดยปรากฏข้อความที่ต่อท้ายด้วยคำว่าป้ามากกว่าลุง ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์เรื่องอคติต่อเพศด้วย เมื่อพิจารณา

บริบทของการใช้คำว่ามนุษย์สูง มักจะไม่ได้ใช้โดด ๆ แต่ใช้ร่วมกับคำว่ามนุษย์ป่า เช่น “คงจะเจริญหรือก
ประเทศไทย ถ้ายังมีมนุษย์ป่า มนุษย์สูง...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 23 พฤษภาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อความที่เป็นมุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุด้านความเชื่อและคุณค่าในแง่บวก ได้แก่
ผู้เฒ่าผู้แก่ เช่น “เราอย่าลืมนิยามของผู้เฒ่าผู้แก่ที่สร้างสรรค์ทั้งสิ่งดี สิ่งไม่ดี สิ่งที่ต้อง ไม่ถูกต้องมาจนถึงวันนี้”
(ข้อมูลดิบจาก Facebook, 22 พฤษภาคม 2566) คำพูดนี้แสดงให้เห็นการยกย่องผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นบุคคล
ที่มีคุณค่าต่อสังคม

3. วายคติในประเด็นด้านกลไกในการคิด

อคติอีกด้านที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ เป็นอคติที่เกี่ยวกับกลไกในการคิดของผู้สูงอายุ ซึ่งมักเป็นอคติ
เชิงลบ โดยมองว่าผู้สูงอายุมีความสามารถในการคิดที่ลดลง ขาดความสามารถในการตัดสินใจ ถูกหลอกง่าย
ไปจนกระทั่งถ้อยคำ เช่น “โง่” ข้อความเชิงลบที่เกี่ยวกับกลไกในการคิดของผู้สูงอายุมักมีใจความสำคัญคือ
สมองของผู้สูงอายุมีการเสื่อมถอย ทำให้คิดช้าลง ตัดสินใจช้าลง ไปถึงการย่ำคิดย่ำทำ เช่น “แก่กะโหลกกะลา
ปัญญาอ่อน” “แก่กะโหลกกะลา” เป็นคำเชิงลบที่หมายถึงการมีอายุที่มากขึ้นแต่ยังไม่สามารถคิดได้อย่าง
สมเหตุสมผล หรือเป็นคนมีตรรกะวิบัติ เช่น “ชัดเจน จัดหนัก ๆ ไปเลย...พวกแก่กะโหลกกะลานี้ ไม่อยากจะ
บอกว่าโง่” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566) นอกจากนี้ คำว่า “แก่กะโหลกกะลา” ยังมีความหมาย
ตรงข้ามกับการแก่อย่างมีคุณภาพ ซึ่งรวมถึงความสามารถในการวางตัว หรือประพฤติตัวให้เป็นที่น่าเคารพ
แสดงถึงความคาดหวังต่อบทบาทและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุมีพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับ
ความคาดหวังดังกล่าว จะถูกสังคมตำหนิว่า แก่กะโหลกกะลา หรือการแก่อย่างไร้คุณค่า เช่น “แก่ ไม่ใช่ว่าจะได้
กันมาง่าย ๆ มันต้องใช้เวลา ครอบครองใจ แต่ ให้แก่อย่างมีคุณค่า อย่าแก่กะโหลกกะลาให้เด็กถอนหงอกเล่น”
(ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566)

แม้ว่าอคติต่อผู้สูงอายุด้านนี้จะมามีปริมาณเชิงลบมากกว่าเชิงบวก แต่ยังมีข้อมูลที่สะท้อนถึงทัศนคติ
เชิงบวกที่มีต่อผู้สูงอายุด้านนี้ เช่น “วัยเก๋า” ซึ่งหมายถึงผู้สูงอายุที่ยังคงมีความสามารถในการทำงาน การคิด
การใช้เหตุผล หรือการมีวิถีชีวิตที่ยังคงกระฉับกระเฉง เช่น ออกกำลังกาย เข้าสังคม ปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลง
เช่น “โลกหมุนเร็วจนตามแทบไม่ทัน แค่มิหยุดเรียนรู้ ก็ทำให้เราแก่แต่เก่าอย่างมีคุณภาพ” (ข้อมูลดิบจาก
Twitter, 8 พฤษภาคม 2566)

4. วายคติในประเด็นด้านความคาดหวังของสังคม

ข้อมูลจากพื้นที่ออนไลน์สะท้อนให้เห็นความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมและบทบาทของ
ผู้สูงอายุ แม้ว่าความคาดหวังจำนวนหนึ่งอาจเกิดขึ้นจากความตั้งใจดี แต่การถูกคาดหวังย่อมเกิดจากการ
เหมารวมว่าผู้สูงอายุมีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างจากคนวัยอื่น และกลายเป็นชุดความคิดที่ตีกรอบให้ผู้สูงอายุ
ต้องใช้ชีวิตภายใต้ขอบเขตที่อาจขัดแย้งจากความต้องการหรือสภาพที่แท้จริงของผู้สูงอายุได้ แม้ว่า
ความคาดหวังส่วนหนึ่งจะไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่าเป็นอคติที่มีต่อผู้สูงอายุในเชิงลบหรือเชิงบวก แต่
ความคาดหวังเหล่านั้นย่อมมีผลกระทบต่อผู้สูงอายุในทางใดทางหนึ่ง

4.1 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุควรอยู่บ้านหรืออยู่วัด

ข้อมูลที่พบส่วนใหญ่มาจากความคาดหวังให้ผู้สูงอายุปลีกตัวจากพื้นที่ทำงาน ลดพฤติกรรมการใช้ชีวิต
นอกบ้าน และเชื่อว่าผู้สูงอายุควรอยู่บ้านเลี้ยงหลานหรือเข้าวัด โดยข้อความที่สื่อถึงการกีดกันผู้สูงอายุออกจาก

พื้นที่การบริหารจัดการองค์กร สะท้อนความเชื่อว่าผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครวยอมรับความเสื่อมโทรมของร่างกาย หยุดทำงานและกลับไปอยู่บ้าน “...จะกลับบ้านเก่าละ อย่าฝืนตัวเอง หลับนอนอยู่บ้านเฉย ๆ เอะ เรื่องอนาคตให้เป็นเรื่องของคนรุ่นใหม่จะบริหารเหอะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 8 พฤษภาคม 2566) การใช้ชีวิตนอกบ้านถูกมองว่าเป็นความเสี่ยงที่ทำให้ผู้สูงอายุทำสิ่งที่ไม่สมควร และตกเป็นเป้าถูกโจมตีจากคนวัยอื่น ดังข้อความ “ไม่ใกล้ฝั่งละ แต่ไม่อยู่บ้าน ชอบออกมาให้เด็กด่า มาให้เด็กมันถอนหงอกไปวัน ๆ วัยนั้นนอนอยู่บ้าน จะมีคนสรรเสริญมากกว่านะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 10 พฤษภาคม 2566) และมองว่าการไปอยู่วัดจะช่วยให้พบความสงบทางใจ เช่น “...พาคนแก่ไปหาหมอน้อยเถอะ ไปอยู่วัดมั๊ยชีวิตจะได้สงบบ้าง” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 23 พฤษภาคม 2566)

4.2 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุไม่ควรข้องเกี่ยวกับเรื่องเพศ

การตีกรอบให้ผู้สูงอายุอยู่วัดมีความสอดคล้องกับการแสดงความคิดเห็นของผู้สูงอายุสละตนเองออกจากความสนใจเรื่องเพศ โดยหากผู้สูงอายุมีพฤติกรรมที่ส่อไปในเรื่องเพศ ก็จะมีการใช้คำเรียกที่มีลักษณะถูกเหยียดหยาม เช่น “เฒ่าหัวงู” “ต๋มหากลับ” “เฒ่าทาร์ก” “วัวแกกินหญ้าอ่อน”

ข้อความที่แสดงออกมาสะท้อนความคาดหวังเกี่ยวกับการไม่ยอมรับพฤติกรรมทางเพศของผู้สูงอายุ เช่น “...แก่จะตายยังต๋มหากลับ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 26 พฤษภาคม 2566) การควบคุมพฤติกรรมทางเพศไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุชายเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีคาดหวังต่อพฤติกรรมทางเพศของผู้สูงอายุเพศหญิงด้วย ดังตัวอย่าง “ยัยเฒ่าต๋มหากลับเอาผัวรุ่นลูกเล่นซู้กับรุ่นลูก...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 12 พฤษภาคม 2566)

4.3 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุควรเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่น

ความคาดหวังให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านหรืออยู่วัดและไม่ข้องเกี่ยวกับเรื่องเพศเป็นการกีดกันให้ผู้สูงอายุงดเว้นการแสดงออกพฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจง อย่างไรก็ตาม สังคมในพื้นที่ออนไลน์ยังมีความคาดหวังให้ผู้สูงอายุแสดงออกบทบาทที่เจาะจงกับอายุมากขึ้นด้วย เช่น การเป็น “ร่มโพธิ์ร่มไทร” ให้แก่ลูกหลานหรือคนในบ้าน

“ร่มโพธิ์ร่มไทร” มักถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของคำอวยพรที่มุ่งหวังให้ผู้สูงมีอายุที่ยืนยาว แต่การพ่วงคุณสมบัติของผู้สูงอายุไปพร้อมกับการอวยพรให้มีชีวิตยืนยาวนั้นเป็นการแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดบทบาทของผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลายของชีวิต ดังตัวอย่าง “ขอให้ยายมีสุขภาพแข็งแรงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกของหลานขอเป็นกำลังใจให้ค่ะขอให้หายเร็ว ๆ นะคะคุณยาย” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 7 พฤษภาคม 2566) และในหลายครั้งพบว่าเป็นการแสดงความคิดเห็นเมื่อพบว่าผู้สูงอายุไม่สามารถเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่น เช่น “นำสงสารประเทศ ที่คนสูงวัย ที่ควรเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นที่พึ่งพิงให้เหล่าคนรุ่นใหม่ที่กำลังต่อสู้อยู่ xxกลายเป็นแบบนี้ไปซะเยอะ” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 22 พฤษภาคม 2566) และหากผู้สูงอายุขาดคุณสมบัติในการเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่นแล้วก็จะทำให้ถูกใช้เป็นข้ออ้างที่ลูกหลานจะไม่ต้องแสดงความกตัญญูด้วย เช่น “...พ่อแม่บางคนต้องโตได้แล้ว สงสารลูก มิกี้ให้ ไม่มีก็ไม่ได้ให้ ถ้าลูกจะห่วงเหินไม่ต้องโทษใครเลย มองที่ตัวเอง...ตรงไหนเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรมีแต่คนจะเข้าหา เรื่องทดแทนบุญคุณคือเรื่องเขาดิกับเราเราก็ดิกับเขา นานาจิตตังค์” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 21 พฤษภาคม 2566)

4.4 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุควรสุขุมและใจเย็น

ผู้สูงอายุถูกคาดหวังให้เป็นผู้มี “วุฒิภาวะ” หรือ “เป็นผู้ใหญ่” มีความสุขุม ใจเย็น และสามารถแยกแยะ

เหตุผลได้ดี หากผู้สูงอายุมีคุณภาพเหล่านี้ก็จะนับว่าเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ ดังตัวอย่าง “อายุเยอะก็ควรมีวุฒิภาวะ เยอะตามอายุนะคะ คิดเองเออเอง ผู้ใหญ่ดี ๆ เขาไม่ทำกันนะคะ อายุเยอะแล้วควรทำตัวเป็นผู้ใหญ่นะคะ ไม่ใช่ใช้นิสัยป่าข้างบ้าน พอไม่ถูกใจตัวเองก็ว่าเขาเสียหยา...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 27 พฤษภาคม 2566) และ “พยายามทำตัวให้ได้กรุ่นลูกหลานมีความนับถือก่อนตายสักครั้งเถอะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังถูกคาดหวังให้ไม่ยึดติดในความคิดความเชื่อของตนเอง พร้อมกับเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่หรือคนวัยอื่นได้แสดงความสามารถแทนตนเอง โดยผู้สูงอายุควรเป็นผู้สังเกตการณ์ที่คอยให้ความช่วยเหลืออยู่เบื้องหลัง ดังตัวอย่าง “แทนที่จะสนับสนุนเด็ก ๆ คนรุ่นใหม่ ลุง ๆ ป้า ๆ นักรบหลังตู้เย็นทำตัวไม่โอเคเลยครับ ท่วงอำนาจจนกลายเป็นอนุรักษนิยมไปแล้ว มันต้องให้โอกาสเด็ก ๆ สิครับ...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566)

5. วายคติในประเด็นด้านการจัดการอารมณ์

ข้อความเชิงลบที่เกี่ยวกับอารมณ์และฮอริโมน หมายถึงมุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุว่า มีอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่าย มีอารมณ์แปรปรวน โดยคำสำคัญที่สะท้อนมุมมองต่อผู้สูงอายุเชิงลบที่เกี่ยวกับอารมณ์และฮอริโมน ได้แก่ “วัยทอง” “อ๊แก่บ้าน้ำลาย” ตัวอย่างเช่น

5.1 ผู้สูงอายุมีอารมณ์แปรปรวน

คำว่า “วัยทอง” หมายถึง วัยของผู้หญิงและผู้ชายที่มีอายุในช่วง 40-59 ปี เป็นวัยที่ความสามารถในการผลิตฮอริโมนเพศลดน้อยลงจนเกิดการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและอารมณ์ อาการทางจิตใจที่พบได้บ่อย ได้แก่ อาการซึมเศร้า การหลงลืมง่าย สมาธิสั้น และหงุดหงิดง่าย อาการซึมเศร้าเป็นอาการที่พบได้บ่อยที่สุดและมีผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมมากที่สุด โดยคำว่าวัยทองถูกนำไปใช้แทนความหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีอารมณ์รุนแรงหรือแปรปรวนแบบเหวี่ยงเหวяд เช่น “เดี๋ยวดีเดี๋ยวร้ายวัยทองไข่ม้อยคะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 7 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้คำว่าวัยทองยังถูกนำไปใช้เปรียบเปรยกับพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของเด็กเล็ก เช่น Terrible Twos ที่หมายถึง ช่วงเวลาที่เด็กเริ่มเติบโตแข็งแรงขึ้นกว่าตอนที่พวกเขายังเป็นเด็กทารก เริ่มเป็นตัวของตัวเอง เด็กในวัยนี้เริ่มมีพัฒนาการด้านอัตลักษณ์และจะรู้สึกไม่พอใจเมื่อถูกบังคับ มีปฏิกิริยาต่อต้านและแสดงอาการขัดขืนเมื่อถูกออกคำสั่ง อาจมีการกรีดร้องเมื่อโกรธหรือไม่พอใจ ในภาษาไทยพบว่ามีการใช้คำว่า “วัยทอง 2 ขวบ” เช่น “เด็กแค่ 1 ขวบ โอ้ย!! งงกะนาง เดี่ยวเจอพลังวัยทอง 2 ขวบ ไม่หว่าาเด็กทำลายชาติเลยเธอ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 24 พฤษภาคม 2566) และ “สด ๆ ร้อน ๆ เลยคะ วัยทอง 2 ขวบ แปร่งฟัน ล้างจุก ก็นอยดี ๆ แม่แค่เดินไปปิดประตูห้องน้ำ ร้องจนอาเจียน นางยักษ์เข้าสิงแม่เลยค้า ลูกยืนนิ่งไปเลย” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 8 พฤษภาคม 2566)

5.2 ผู้สูงอายุมีอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่าย

จากข้อมูลเสียงของสังคมสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองเชิงลบที่มีต่อผู้สูงอายุด้านอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่ายผ่านการใช้วลีที่เป็นการนำคำที่สะท้อนถึงการสูงวัยมาจับกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ได้แก่ อ๊แก่บ้าน้ำลาย และ อ๊แก่บ้าน้ำลาย ดังตัวอย่างข้อความเช่น “...หลังเล่นคอนเสิร์ต มีคนถ่วงลงด็อก ๆ ไม่ก็วิ ก็เจออ๊แก่บ้าน้ำลายในด็อก ๆ ค่ะ” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 28 พฤษภาคม 2566) และ “เด็กรุ่นใหม่ไฟแรง ถ้าไม่ฝึกทักษะการรับฟังความเห็นต่าง ก็จบเตบโตไปเป็นอ๊แก่บ้าน้ำลาย” ข้อความส่วนใหญ่ที่พบเป็นคำว่า “อ๊” แก่บ้าน้ำลาย

มากกว่า “ไอ้” แก่บ้านน้ำลาย หากพิจารณาในด้านเพศ จะพบว่าการผนวกกับอคติต่อเพศร่วมด้วย โดยมักมองว่า เพศหญิงที่มีอายุมากมีพฤติกรรมและอารมณ์ที่รุนแรงหรือหงุดหงิดง่ายกว่าเพศชาย อย่างไรก็ตาม มีการพบคำว่า ไอ้แก่บ้านน้ำลายบ้าง เช่น “รู้ว่เก็บกตมาจากไอ้แก่บ้านน้ำลายนั้น...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 20 พฤษภาคม 2566)

ทั้งนี้ ช่วงของการเก็บข้อมูลในงานวิจัยนี้เป็นระยะเวลาที่คนในสังคมไทยกำลังให้ความสำคัญกับการเลือกตั้ง และมีกระแสความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมค่อนข้างมาก ทำให้เหตุการณ์ทางการเมืองกระตุ้นการแสดงภาพอคติเชิงลบที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุทั้งด้านอารมณ์แปรปรวนและด้านอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่าย สำหรับด้านอารมณ์แปรปรวนมีข้อสังเกตคือ มีการผนวกร่วมกับมุมมองเชิงลบต่ออาการของโรคหรือสภาวะความผิดปกติของร่างกาย เช่น “ไปโพล่า ไม่ก็วัยทอง ช่วยมาเหวี่ยง [ชื่อหน่วยงาน] หน่อย” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 7 พฤษภาคม 2566) “พักผ่อนดี ๆ นะคะลุงงง พวกเราจะคิดถึงลุงนะก็ะ อย่าลืมไปรักษาโรควัยทองไปโพล่าด้วยนะคะ เป็นห่วงจริง ๆ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 16 พฤษภาคม 2566) เช่นเดียวกันกับการมีอคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุด้านอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่าย เช่น “พวกแก่ ๆ ก็ไม่ยากไหวตให้ เพราะเค้าเปิดโปงพวกโกงกินไว้เยอะ แล้วพวกไอ้แก่บ้านน้ำลายถ้าจะไม่ไหวตให้เค้าก็เป็นปกติ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 25 พฤษภาคม 2566)

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบข้อความในพื้นที่ออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นวาทคติต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ แบ่งเป็น 5 ด้าน เรียงลำดับตามจำนวนข้อความที่กล่าวถึงผู้สูงอายุจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) ด้านการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ร้อยละ 61.09 2) ด้านความเชื่อและคุณค่า ร้อยละ 40.06 3) ด้านกลไกในการคิด ร้อยละ 16.82 4) ด้านความคาดหวังของสังคม ร้อยละ 4.54 และ 5) ด้านการจัดการอารมณ์ ร้อยละ 4.46 สำหรับวาทคติด้านร่างกายที่พบมากที่สุดนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ หนึ่งในฟัน พุทธธรรมวงศ์ [4] ที่พบว่า คนหนุ่มสาวมีลักษณะการแสดงออกวาทคติทางความรู้สึกต่อบิดามารดาสูงอายุ โดยมีความเป็นห่วงและกังวลใจ โดยเฉพาะความกังวลใจด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

งานวิจัยนี้พบว่าวาทคติต่อผู้สูงอายุของสังคมไทยมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างช่วงวัยที่เกิดจากความเห็นต่างทางการเมืองค่อนข้างมาก คำอธิบายเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างวัยกับแนวคิดทางการเมือง มักกล่าวถึงโมเดล Age-Period-Cohort (APC) ซึ่งมีการนำไปใช้เก็บข้อมูลระยะยาวเพื่ออธิบายความไว้วางใจต่อสังคมและความไว้วางใจต่อรัฐบาลของคนแต่ละรุ่น โดยพบว่าคนแต่ละรุ่นมีความไว้วางใจต่อสังคมและความไว้วางใจต่อรัฐบาลแตกต่างกัน [14] ปรากฏการณ์นี้อาจสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดรุ่นทางการเมือง (Political generation) ที่บทสัมภาษณ์กนกรัตน์ เลิศชูสกุล ได้อธิบายไว้ว่า เหตุใดคนรุ่นหนึ่งจึงมีความคิดทางการเมืองแตกต่างจากคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอธิบายผ่านองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเกิดรุ่นทางการเมือง ได้แก่ *การกล่อมเกลารุ่นทางการเมืองและสังคม (Pretext socialization)* ที่มองว่าคนแต่ละรุ่นจะถูกสังคมหล่อหลอมค่านิยมและแนวคิดที่แตกต่างกันตามช่วงเวลาหรือบริบทของเวลานั้น ๆ *ผลของช่วงวัย (Life course effect)* ทำให้แต่ละวัยมีความสนใจและมุมมองต่อโลกที่ต่างกัน วัยหนุ่มสาวเต็มไปด้วยพลังอยากรู้อยากลองและต้องการการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่เมื่อมีอายุมากขึ้นก็จะเริ่มเข้าใจความเป็นจริงทางสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดอาจเป็นเรื่องยากและมีองค์ประกอบด้านความมั่นคงเข้ามาเกี่ยวข้อง *ประสบการณ์ร่วมรุ่น (Cohort effect)* มองว่าคนรุ่นใกล้เคียงกันมักมีชุดประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน ในขณะที่คนรุ่นที่ต่างกัน

จะมีประสบการณ์ที่ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์เหล่านั้นจะถูกผลักดันเป็นพลังทางการเมืองของคนแต่ละรุ่น *ช่วงเวลาที่ต้องเผชิญ (Period effect)* เป็นประสบการณ์วิกฤตที่คนทุกรุ่นต้องเผชิญร่วมกัน แต่คนรุ่นใหม่ มักได้รับผลกระทบมากกว่าเนื่องด้วยระยะเวลาการเตรียมความพร้อมหรือต้นทุนจากการมีเวลาในการสะสม มีไม่มากเท่าคนรุ่นก่อน จึงส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีแรงผลักดันอย่างแรงกล้าในการเปลี่ยนแปลง [15]

งานวิจัยนี้พบว่า วายาคติมักถูกใช้ในการโจมตีบุคคลที่มีความเห็นต่างและเป็นผู้สูงอายุ การโจมตีที่ตัวบุคคลมากกว่าการโจมตีที่หลักการที่บุคคลนำเสนอเป็นรูปแบบหนึ่งของตรรกะวิบัติ (Logical fallacy) การโจมตีด้วยวายเป็นตรรกะวิบัติชนิด abusive *ad hominem* ซึ่งเป็นหนึ่งใน *ad hominem* หรือการกล่าวโจมตีตัวบุคคล ตรรกะวิบัติชนิด abusive *ad hominem* เป็นการโจมตีคุณสมบัติของตัวบุคคลซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับคำกล่าวอ้างของบุคคลนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อลดความน่าเชื่อถือของคำกล่าวอ้างผ่านคุณสมบัติที่ไม่น่าพึงประสงค์ของบุคคล [16] ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งระหว่างช่วงวัยดังแสดงในผลการวิจัยข้างต้นพบว่า ตรรกะวิบัติประเภทนี้เป็นเครื่องมือที่คนวัยหนุ่มสาวใช้ในการโจมตีคำกล่าวอ้างของผู้สูงอายุ โดยละเลยการถกเถียงเกี่ยวกับคำกล่าวอ้างของผู้สูงอายุ แต่เบี่ยงประเด็นจากคำกล่าวอ้าง และกลบด้วยความตลกขบขัน ความน่าอาย หรือความน่ารังเกียจ อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุก็อาจใช้ตรรกะวิบัติชนิด abusive *ad hominem* ในการโจมตีคนในวัยหนุ่มสาวผ่านวายุคติได้เช่นกัน เช่น “เด็กเมื่อก่อนขึ้น” “ยังไม่สิ้นกลืนน้ำนม” “อ่อนหัด” “ไม่มีวุฒิภาวะ” “เด็กก้าวร้าว” จะเห็นได้ว่า วายาคติถูกใช้เป็นเครื่องมือเพิ่มเชื้อไฟให้ความขัดแย้งระหว่างช่วงวัย และทำให้ข้อความที่แต่ละฝ่ายพยายามสื่อสารนั้นหมดโอกาสที่จะได้รับการถกเถียงเพื่อหาข้อสรุปตามหลักเหตุผลอย่างแท้จริง

ข้อความที่สะท้อนวายุคติในสังคมไทยยังมีความสัมพันธ์กับอคติต่อเพศร่วมด้วย เช่น อีแก่บ้าน้ำลาย ป้าข้างบ้าน มนุษย์ป้า มักถูกใช้บ่อยกว่าไอ้แก่บ้าน้ำลาย ลุงข้างบ้าน มนุษย์ลุง ซึ่งนับเป็นอคติหรือการถูกเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากปัจจัยที่มากกว่า 1 อย่าง (Double/triple jeopardy) ทั้งนัยของการอนามัยโลกและงานวิจัยบางส่วน ให้นิยามปรากฏการณ์นี้ว่า อคติแห่งวัยร่วมกับอคติทางเพศ (Gendered ageism) มีความหมายว่า เพศหญิงมีแนวโน้มจะได้รับการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งวัยมากกว่าเพศชาย ทั้งในบริบทตลาดแรงงาน และอื่น ๆ [17-19] ตัวอย่างเช่น การถามคำถามเกี่ยวกับสุขภาพและการได้รับยาที่แตกต่างจากเพศชาย การละเลยการให้ความสำคัญเมื่อมีการสำรวจการว่างงานในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมักสนใจเพศชายมากกว่า [20]

แม้ว่าข้อความส่วนใหญ่ในเสียงของสังคม จะสะท้อนอคติเชิงลบที่สังคมมีต่อวัยสูงอายุ แต่ยังคงปรากฏคำที่สะท้อนมุมมองเชิงบวกต่อภาพการสูงวัย เช่น “วัยเก๋า” ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาในประเทศไทยที่พบว่า คนในวัยทำงานไม่ได้มีวายุคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุในระดับสูง [13] และ งานของหนึ่งฝัน พุทธธรรมวงศ์ [4] ก็พบวายุคติในบริบทครอบครัวไทยเป็นการแสดงออกในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ ซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะของสังคมตะวันออกที่มีวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ดังนั้นแม้ว่าคนหนุ่มสาวจะมองผู้สูงวัยอย่างเหมารวมและเป็นอคติ แต่ในฐานะที่เป็นลูกหลานก็ยังคงเป็นห่วงและคอยดูแลบุพการีของตน และยังพบว่าคนหนุ่มสาวที่มีความรู้สึกกังวลเกี่ยวกับการสูงวัยของตนเองต่ำ จะส่งผลให้มีวายุคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุสูง สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารความรู้สึกหวาดกลัว ที่อธิบายว่า มนุษย์สามารถรับรู้ได้ว่าธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตย่อมต้องตาย มนุษย์จึงหวาดกลัวความตายและสิ่งที่ทำให้นึกถึงความตาย ในที่นี้รวมถึงความแก่ชราด้วย ดังนั้นบุคคลที่มีความกังวลเกี่ยวกับการสูงวัยจึงมีวายุคิต่ำลงตามไปด้วย

จะเห็นว่า วายาคติที่สะท้อนผ่านเสียงของสังคมในพื้นที่ออนไลน์ ล้วนถูกใช้ในปริมาณมากจนอาจทำให้คนในสังคมมองว่าเป็นเรื่องปกติ วายาคติเหล่านี้มีหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย ความเชื่อ การคิด ความคาดหวัง และอารมณ์ หากสังคมยังขาดความตระหนักรู้ต่อผลกระทบที่เกิดจากการเหมารวมที่ถูกทำให้เป็นปกตินี้ จะยิ่งส่งเสริมการลดทอนคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชากร โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ดังนั้นการนำผลงานวิจัยชิ้นนี้ไปใช้ จึงควรใช้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ฉายภาพสถานการณ์ของวาคติที่มีในสังคมไทย เพื่อให้หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนเพื่อออกแบบแนวทางในการลดอคติและลดการเลือกปฏิบัติอันมาจากเหตุแห่งวัยต่อไป

References

- [1] Butler, R. N. (1980). Ageism: A foreword. *Journal of Social Issues*, 36(2), 8-11. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1980.tb02018.x>
- [2] Prasartkul, P., Chuanwan, S., & Thianlai, K. (2013). Elderly: Inner people to be marginalized. In K. Wachanasara & K. Archavanitkul (Eds.), *Marginalised Population and Social Justice in Thai Society* (pp. 105-124). Institute for Population and Social Research. (In Thai)
- [3] Barrett, A. E., & Cantwell, L. E. (2007). Drawing on stereotypes: Using undergraduates' sketches of elders as a teaching tool. *Educational Gerontology*, 33(4), 327-348. <https://doi.org/10.1080/03601270701198950>
- [4] Puttumavong, N. (2020). Ageism towards older adults in families: A mixed methods research. [Doctoral dissertation, Srinakharinwirot University] http://bsris.swu.ac.th/hitc_fullthesis.asp?id_thesis=60199120019GRD8912560 (In Thai)
- [5] Powell, J. L., & Chen, S. (2018). *Contemporary perspectives on ageism*. Springer Open.
- [6] Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513-531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- [7] Ismail, F. Y., Fatemi, A., & Johnston, M. V. (2017). Cerebral plasticity: Windows of opportunity in the developing brain. *European Journal of Pediatric Neurology*, 21(1), 23-48. <https://doi.org/10.1016/j.ejpn.2016.07.007>
- [8] Park, D. C., & Bischof, G. N. (2011). Chapter 7 - Neuroplasticity, aging, and cognitive function. In K. W. Schaie & S. L. Willis (Eds.), *Handbook of the Psychology of Aging*. (pp. 109-119). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-380882-0.00007-3>
- [9] Hoenig, M. C., Willscheid, N., Bischof, G. N., van Eimeren, T., Drzezga, A., & Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative. (2020). Assessment of tau tangles and amyloid- β plaques among super agers using PET imaging. *JAMA Network Open*, 3(12), e2028337-e2028337. <http://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.28337>

- [10] Fair, C., & Delaplane, E. (2014). “It is good to spend time with older adults. You can teach them, they can teach you”: Second grade students reflect on intergenerational service learning. *Early Childhood Education Journal*, 43(1), 19-26. <http://doi.org/10.1007/s10643-014-0634-9>
- [11] Lupou, R., Dorobanțu, A., & Fiore, F. (2010). A new lifelong learning model based on Intergenerational exchange: Premises and foreseen benefits. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2761–2765. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.411>
- [12] Gall, M. (2014). Intergenerational learning between teenagers and seniors with the help of computers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 116, 1274-1279. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.382>
- [13] Liemsuwan, T. (2019). Ageism of working-age in Chon Buri province: Results of the Fraboni Scale of Ageism (FSA)©. *Journal of Liberal Arts, Prince of Songkla University*, 11(2), 223-244. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-la/article/download/232790/159596/787512> (In Thai)
- [14] Stoker, L. (2015). Reflections on the study of generations in politics. *The Forum* 2014, 12(3), 377–396. <https://doi.org/10.1515/for-2014-5012>
- [15] Tanjapatkul, N. (2023). *Generation clash: Crossing the conflicts of eras with Kanokrat Lertchoosakul*. <https://www.the101.world/generation-clash-kanokrat-lertchoosakul-interview/> (In Thai)
- [16] Van Eemeren, F. H., Garssen, B., & Meuffels, B. (2012). The disguised abusive ad hominem empirically investigated: Strategic manoeuvring with direct personal attacks. *Thinking & Reasoning*, 18(3), 344-364. <https://doi.org/10.1080/13546783.2012.678666>
- [17] World Health Organization. (2021). *Global report on ageism 2021*. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/340208/9789240016866-eng.pdf?sequence=1>
- [18] Duncan, C., & Loretto, W. (2004). Never the right age? Gender and age-based. *Gender Work and Organization*, 11(1), 95 – 115. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2004.00222>
- [19] Arber, S., & Ginn, J. (1991). The invisibility of age: Gender and class in later life. *Sociological Review*, 39(2), 260–291. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1991.tb02981.x>
- [20] Krekula, C., Nikander, P., & Wilińska, M. (2018). Multiple marginalizations based on age: Gendered ageism and beyond. In J. L. Powell & S. Chen (Eds.), *Contemporary perspectives on ageism* (pp. 33-50). Springer Open.